

MED KNJIGAMI IN DOGODKI

NOVI PRISPEVKI K PROUČEVANJU SOCIALNIH PROBLEMOV SLOVENSKE VASI. V zadnjem »Zvonu« smo poročali o Möderndorferjevi knjigi »Slovenska vas na Dolenjskem« ter izrazili željo, da bi se socialna struktura našega podeželja še nadalje temeljito in sistematično raziskovala. Danes nam je spregovoriti o dveh publikacijah, ki pomenita lep donesek v naznačenem smislu.

Prva med njima je brošura Jožeta Kerenčiča, *Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih gorica h* (Maribor 1939, Ponatis iz revije »Obzorja«, letnik 1938, št. 1—12). Sodobna agrarna kriza je pri nas najbolj zadela vinogradniške kraje. Ni čuda. Prav posebna posestna in socialna struktura, zlasti pa izmikanje in propadanje nekdanjega konsuma naših vin, vse to je pač prispevalo svoje, da so se v naših vinskih gorica h vse te današnje nadloge kmečkega življa stopnjevale do nevzdržnosti. Čisto logično je, da se je prva agrarno-sociološka študija iz našega podeželja porodila v vinorodnih Halozah, kjer je že pred nekaj leti Fr. Žgeč zapel svojo žalostno pesem, ki pa žal ni pesem, temveč trda resnica, razbijajoča vse iluzije. In če je istočasno z Möderndorferjem, odnosno še pred njim, Kerenčič pričel pred nami razkrivati porazni obraz našega najbolj intenzivnega vinorodnega ozemlja, Jeruzalemskih gorica h, je to najbolj vidni znak, kje ta obraz naravnost kriči k razkritju in k zdravljenju.

Kerenčičeva študija je polna, prepolna številčk. Očitati so ji pomanjkanje prave statistične metode in pomanjkanje evolucijskega pogleda na problem. Morda do neke mere po pravici, zlasti glede drugega. Saj res iz nje ne izvemo ničesar o tem, kakšno je n. pr. bilo stanje pred nastopom krize, ali celo pred svetovno vojno, dali se je ona za naš tamošnji živelj porazna posestna struktura po osvobojenju poboljšala, ali morda celo stopnjevala. Kerenčičeve številke pa nam vendar mnogo povedo. Povedo nam predvsem, da le 56% površine pripada samim gospodarstvom iz Slovenskih gorica h, skoraj 10% pa je pripada celo inozemcem, predvsem seveda avstrijskim Nemcem. Vinogradov je celo le 30% v domači lasti, vse ostalo posedujejo zunanji lastniki, med njimi 17% inozemci, ki jim je naš viničar samo poceni delovna moč. Lepo število domačih lastnikov je tako brez vinograda. Vsi večji vinogradi (nad 4 ha) pa dajejo svoj dobiček, v kolikor je danes o tem še mogoče govoriti, ven iz Jeruzalemskih gorica h. Ta velika zemljiška gospoda, ki je le v majhni meri domače krvi, ima 37% vse produktivne površine in 57% vseh vinogradov v svoji lasti. V kmečki lasti je le 43% vinogradov, od tega pripada le 23% kmetom iz gorica h. To so samo glavni podatki, poleg njih pa obsega študija še izčrpne preglede po posameznih katastrskih občinah in posestnih kategorijah, številke, ki so morda ponekod res še preobilne, morda premalo pregledno urejene in izčrpno komentirane, katerih vrednost pa je vendar že v tem, da jih imamo zbrane in objavljene kot osnovo za vsa nadaljnja proučevanja in za bodoče primerjave z drugimi našimi predeli in časovno drugimi prerezi. Posebno pa je važno, da imamo pred seboj povsem neprikrito in tehtno dokumentirano sliko o današnjem stanju v enem naših predelov, ki so v gospodarskem in nacionalnem pogledu najbolj ogroženi. Ta slika nam potrdi, da ni nič kaj preuranjeno posplošiti pesimistični pogled iz Žgečevih Haloza tudi na vsa ostala slovenska vinorodna področja, četudi so morda po prirodi nekaj ugodnejša. Kerenčičevi »zaključki« na koncu so spričo tega utemeljen memento, dasi njihov dobršen del prestopa okvir študije in njene dokumentacije.

Škoda, da je Kerenčič ponatisu dodelal tehnično nemogočo in stvarno nepomembno skico. Z istimi sredstvi bi se dalo doseči mnogo več stvarne ilustrativ-

nosti glede samih zemljiških odnosov, kakor tudi več zgolj topografsko-orientacijskega učinka. —

Problemom slovenskega kmetijskega gospodarstva na splošno je posvečena druga publikacija pod naslovom *Socialni problemi slovenske vasi* (Ljubljana 1938, v 2 zvezkih), s katero se nam je predstavil novi Socialno-ekonomski institut v Ljubljani. Težko se je iznebiti vtisa rahlega razočaranja, ki ga doživimo, ko publikaciji pregledamo in se vprašamo, kaj smo od njih po napovedih pričakovali. S tem nočemo zmanjševati pomena in tehtnosti najrazličnejših podatkov, stvarnih ugotovitev in smernic, ki jih v obeh knjigah najdemo. Ali v načelu nas nehote nekoliko moti, da publikacija ne skuša prestopiti okvira objavljenih referatov s kmetijske ankete, prav tako pa, da je domala cela prva knjiga dobeseden ponatis že drugje, in to nedavno, (v knjigi »Zdravje v Sloveniji«) objavljenega besedila.

S to pripombo ostane seveda nedotaknjena vsa stvarna vrednost obeh študij dr. Iva Pirca, ponatisnjenih v prvi knjigi. To sta študiji o »Asanaciji naselja« ter o »Prehrani prebivalstva«, sestavljeni na osnovi dolgoletnih avtorjevih lastnih opazovanj, izkušenj in naziranj. Iz njih se nam zopet pokaže presenetljivo neugodna slika o stanju naše vasi in o življenju njenega prebivalstva, slika, ki ni v skladu z običajnimi pojmi o visoki civilizacijski stopnji naše vasi. Malo nas začudi n. pr., da nas avtor opozori na to, da je pridobivanje pitne vode marsikje pri nas še vedno tako primitivno kakor ob prvi naselitvi, da ima le 13% prebivalstva Slovenije vodovodno vodo, dočim bi jo moralo imeti vsaj 30%, da bi bili varni pred nalezljivimi boleznimi. Ni razveseljivo, da mora avtor še poudarjati, da je naša kmečka hiša najmanj tako potrebna, da si jo ogleda higienik, kakor da jo prouči arhitekt ali etnograf; da mora ugotavljati visoko stopnjo nezaupanja, s katerim se mora boriti zdravstveno delo, strah zdravnikov pred deželo itd.; da podčrtava povsem nezadostno higiensko ureditev naših tujskoprometnih krajev; da biča pomanjkljivo prehrano, ki vedno niti ni posledica pomanjkanja, temveč tudi skoposti in nevednosti; da izračuna, da mora bivša Kranjska uvažati eno tretjino žita; da marsikje krompir nadomestuje kruh; da je koruzni kruh razen pri nas doma le še ponekod v Italiji in na Balkanu; da je četrtna kmečkega prebivalstva stalno navezana na postranski zaslužek, druga četrtna pa je v stalni nevarnosti, da radi slabe letine nima kaj jesti; da je nujno potrebno izboljšanje ljudske prehrane predvsem v kvantiteti, pa tudi v kvaliteti, zlasti kar se tiče pripravljanja hrane.

Po obsegu skromen, a nov in tehten je tretji prispevek v prvi knjigi »Socialnih problemov«, to je Fr. Baša referat »Življenjski nivo kmeta«. Baš je uprl svoj pogled tudi v zgodovino in nam o tem pripoveduje jako zanimive stvari. Poudarja, kako zelo nizek je bil civilizacijski nivo našega kmeta vse do najnovejše dobe; dvignila ga ni niti zemljiška odveza, temveč ga je celo poslabšala, ker mu je vzela strokovno gospodarsko vodstvo. Nivo se je dvignil le v najnovejši dobi in še to samo v razmeroma majhni, teritorialno ali socialno od kmetске mase ločeni plasti, ki jo Baš označuje z nazivom »pomeščanjeni kmet« in ki je tudi v prehrani bližja meščanu nego pravemu patriarhalnemu kmetu. Slednji je pri nas pod nivojem povprečnega srednjeevropskega kmeta. Torej še ena malo razveseljiva analiza, žalosten posmeh romantičnim, pa še ne mrtvim deklamacijam o naši kmetški »idili«, o kmetškem »stebri«, o civilizaciji našega podeželja, tej samo površno postavljeni sprednji kulisi.

Druga knjiga »Socialnih problemov« obravnava našo poljedelsko delovno moč, torej tudi poglavja, o katerih se je doslej pri nas malo ali nič pisalo. Prva je

študija Filipa Uratnika »Poljedelsko delavstvo v Sloveniji«, ki nam predstavlja in klasificira ves oni naš kmetijski proletariat, ki smo ga doslej tako malo upoštevali: kmečke posle, dninarje, viničarje, majerje, kočarje in kakor se že imenujejo. Iz študije izvemo, da cela tretjina našega poljedelskega prebivalstva dela na tuji zemlji; to so zlasti oni, ki izhajajo iz malih kmetijskih posestev (pod 5 ha), ta pa so pri nas žal zelo številna. Razdrobljenost posestev se znova pokaže kot ena glavnih nesreč našega kmetijskega gospodarstva. To velja zlasti za vzhodno Slovenijo, kjer je ravno radi tega največ previška delovne sile, posebno v vinogradništvu. S tem v zvezi je zanimiva ugotovitev, da je zaposleno v slovenskih vinogradih povprečno 60.000 oseb, več kot v gozdovih in na žagah. Pri tem nam misli nehote zopet uidejo k Žgeču in Kerenčiču.

Uratnik naniza nato še vrsto gospodarskih analiz, sicer brez pravega logičnega reda, pa vendar s točnimi in dokumentiranimi ugotovitvami. Bavi se z donosnostjo poljskega dela, pa zopet posebej z vinogradništvom, kjer se povzpne do zelo potrebne trditve, da so krediti in investicije za obnovo vinogradov gospodarsko pomembnejši od onih za ceste. Podaja sliko o gibanju prebivalstva v Sloveniji ter poudarja neizbežnost našega izseljevanja, trajnega in sezonskega, ki pa bi se vendarle dalo omejiti s pravilnejšo razporeditvijo in izrabo delovne moči. Izčrpno so obdelane mezde in življenjski nivo poljedelskega prebivalstva ter problemi zaščite poljedelske delovne moči ter njenega socialnega zavarovanja. Študiji so dodani obsežni in izčrpni statistični pregledi, značilen dodatek pa sta ji še izvlečka iz Žgečeve in Kerenčičeve študije.

Uratnikovo razpravo dopolnjuje še referat Hrvoja Maistra »Zaposlitev kmetijskega prebivalstva«. Na osnovi zanimivih in kritičnih, dasi včasih iz razumljivih razlogov še močno hipotetičnih kalkulacij, pride avtor do zaključka, da je pri našem kmetiskem prebivalstvu neizkoriščenih na leto čez 22 milijonov delovnih dni, kar pomeni v poletni dobi nekako 43.000 delovnih moči, t. j. 10% vse tedaj razpoložljive poljedelske delovne moči. Zlasti močna je ta neizkoriščenost na severovzhodu, odtod veliki odtok sezonskih delavcev. Vsa ta neizkoriščena moč predstavlja torej dejansko preobljudenost slovenske zemlje; zato se nujno mora seliti v mesto ali izven meja. Naloga naše agrarne politike ni torej samo v povečanju donosa kmetijskih panog, temveč tudi v smotrni zaposlitvi delovnih moči. Saj vemo, da marsikje v Sloveniji polja pogrešajo delavcev. Razen tega bi se dobršen del odvišne moči mogel porabiti v javnih delih in nekaterih domačih obrtih, sploh v nekmetijskih panogah. Tudi Maistrovi računi nam torej pokažejo, da sama zemlja kljub najsmotrnejši ureditvi ne bo mogla nikdar več rediti vsega našega ljudstva: njegov previšek mora nujno v svet, v mesto, v industrijo. In če se zapre svet ter odseli industrija?

Vse študije »Socialnih problemov« se končajo s praktično uporabljivimi smernicami za socialno-politično delo, v kolikor se tiče agrarnega delavstva. Dajati smernice na osnovi znanstvene proučitve obstoječih razmer, je smisel in namen Socialno-ekonomskega instituta. S tega vidika bi njegove publikacije ne bile samo znanstvene študije, nego tudi delovni programi. V tej smeri nudijo »Socialni problemi slovenske vasi« solidno osnovo in začetek.

Svetozar Ilešič

A. V. ISAČENKO: NAREČJE VASI SELE NA ROŽU. Izdalo Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani 1939. Po Tesnièreu in Maleckem je Isačenko že tretji tujec, ki je v dobi po vojni napisal obširno študijo iz področja slovenske dialektologije, je pa prvi, ki je svoje delo tudi natisnil v Ljubljani na slovenskem jeziku.